

*Дорош Тетяна Леонідівна,
кандидат наук з державного управління,
професор кафедри фортепіано
Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, м. Харків (Україна)*

ФОРМУВАННЯ ВИКОНАВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Дорош Т. Л. У статті розглянуто актуальні проблеми професійної підготовки майбутнього вчителя музики, формування його виконавської культури, яка пов'язана з інструментальною, науково-дослідною діяльністю та загалом на рівень його культурного життя. Особливе місце відводиться процесу взаємодії інструментально-виконавської культури з культурою мовлення, добору навчального репертуару, який komponується за різножанровими та стильовими принципами.

Ключові слова: виконавська культура, майбутній учитель музики, професійна підготовка, навчальний репертуар.

Дорош Т. Л.   Формирование исполнительской культуры будущего учителя музыки. В статье рассмотрены актуальные проблемы профессиональной подготовки будущего учителя музыки, формирования его исполнительской культуры, которая связана с инструментальной, научно-исследовательской деятельностью и вообще с уровнем его культурной жизни. Особенное внимание уделяется процессу взаимодействия инструментально-исполнительской культуры с культурой речи, подбору учебного репертуара, который komponуется за разножанровыми и стилевыми принципами.

Ключевые слова: исполнительская культура, будущий учитель музыки, профессиональная подготовка, учебный репертуар.

Dorosh T. L. Formation of performing culture of a future music teacher. The article deals with the actual problems of professional training of a future music teacher, the formation of his performing culture, which is connected with instrumental performance and research activity, and with the level of his cultural life in general. A special place is given to the process of interaction of instrumental and performing culture with the culture of speech, as well as the selection of the educational repertoire, which is composed according to different genre and style principles.

Key words: performing culture, future music teacher, educational repertoire.

Постановка проблеми. Зміни, що відбуваються в соціально-економічному житті українського суспільства, суттєво впливають і на освітні процеси. Більш гостро постають питання професійної підготовки майбутнього вчителя музики, формування його виконавської культури, яка пов'язана з інструментальною, науково-дослідною діяльністю та загалом на рівень його культурного життя. Ясне розуміння того, яким має бути процес підготовки, у чому його переваги, які якості набуваються при цьому, дасть можливість майбутньому фахівцю виявити ефективність і продуктивність освітньої діяльності, стати культурно освіченою особистістю. Викладене обумовлює актуальність цієї статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми вищої освіти та професійної підготовки майбутніх учителів музики, формування в них виконавської культури висвітлювались у наукових працях В. Бриліної, Л. Ставінської, В. Крицького, Я. Кушки, О. Олексюк та інших. Утім, недостатньо дослідженим є процес взаємодії інструментально-виконавської культури з культурою мовлення, яка передбачає формування

правильної артикуляції, чіткої дикції, виразності вимови слів під час виступу зі своєю доповіддю на конференціях, уміння ясно висловлювати власну думку.

Метою статті є розкриття особливостей формування виконавської культури майбутнього вчителя музики.

Виклад основної частини. Змістом освітнього процесу в ЗВО є професійна підготовка, що забезпечується взаємодією інструментально-виконавської, методичної, організаційної діяльності майбутніх учителів музики факультетів музичного мистецтва. Вона передбачає здобуття знань, вироблення умінь і навичок, набуття відповідного досвіду, пов'язаного з майбутньою професією, застосування сучасних методів, прийомів удосконалення освітнього процесу. У цьому аспекті актуальним є розкриття змісту самого цього процесу, де передбачено залучення майбутнього фахівця до інструментально-виконавської, пошукової, самостійної, науково-дослідної діяльності.

Процес професійної підготовки майбутнього вчителя музики, що ґрунтується на формуванні виконавської культури, має велике значення, оскільки сприяє розвитку інтелектуальної, гармонійно розвиненої особистості. Професія вчителя музики вимагає постійної уваги до себе, розвитку власного музичного зацікавлення та творчих здібностей. Фахівець має добре володіти музичним інструментом, бо «живе» виконання музики завжди створює емоційну атмосферу в класі. «При живому виконанні педагог може зупинитися в певному місці, повторити будь-який епізод, такт, виділити потрібне» [3, с. 17].

Підкреслюючи значення систематичних музичних занять, що сприяють розвитку не лише організаційних здібностей, а й загальних творчих, автори В. Бриліна та Л. Ставінська в методичному посібнику «Вокальна професійна підготовка вчителя музики» стверджують, що «Виконавча діяльність майбутніх учителів музики сприяє всебічному

музично-естетичному розвитку, збагаченню практичного досвіду та загальної художньої культури» [1, с. 71].

О. Олексюк наголошує, що саме в музично-виконавській діяльності формуються професійно значущі якості майбутнього фахівця. Серед них авторка виділяє здатність до переживання музичних образів, розуміння логіки музичної будови, здатність до побудови художньої моделі цілого. Окрім того, дослідниця вказує, що ці здібності виявляються лише за досить високого рівня розвитку художніх можливостей особистості – творчої уяви, інтуїції, техніки натхнення, художньо-медитативного зосередження. Цей процес поєднує два аспекти – виконання та інтерпретацію. Виконання вона розглядає як розвинену здатність до емоційно-емпатичного проникнення в образний світ твору, до осмислення логіки розгортання музичної думки, до духовно-почуттєвих (світоглядних) переживань. Процес інтерпретації О. Олексюк пов'язує з умінням підбирати на слух, власним імпровізуванням та ін. [4, с. 169].

Розглядаючи проблему формування виконавської культури майбутнього вчителя музики, В. Крицький відводить особливе місце вмінню художньої інтерпретації музичних творів, з яким безпосередньо пов'язані практично всі види педагогічної та художньої діяльності вчителя: виконавська діяльність (виконання музичних творів як у цілому, так і фрагментарно, акомпанування, підбір на слух тощо), словесне тлумачення (розкриття художнього змісту твору) [2, с. 32].

Основним засобом музично-виконавської підготовки майбутнього фахівця є опрацювання та вивчення музичних творів, тому особливе місце відводиться добору навчального репертуару, який komponується за різножанровими та стильовими принципами. Так, щосеместрові індивідуальні програми включають матеріал із методик музичного виховання та методики викладання музичного мистецтва, вправи та етюди різної фактурної складності, твори великої форми, поліфонічні та концертні розгорнуті п'єси. Таке розмаїття музичного матеріалу дає

широкий простір для розвитку як музичної культури студентів, так і технічної їх підготовки, оскільки під час виконання творів демонструються специфічні знання, уміння володіння технічними прийомами.

Згідно з цією програмою виконавська підготовка майбутнього фахівця зорієнтована на безпосереднє вивчення творів шкільного репертуару, що спеціально розраховані на сприйняття учнівською аудиторією. Обов'язковими програмними творами для здобувачів ВО мистецького профілю навчання є марші (І. Берковича, Ф. Надененка, Є. Парлова, Ю. Соколовського, Є. Юцевича, А. Філіпенка), музично-рухливі ігри (наприклад, В. Верховинця «Діти та ведмідь», українські народні пісні в обробці Л. Ревуцького «Подоляночка» та «Галя по садочку ходила»), музика для сприймання, що включає дитячі та народні пісні, танцювальні твори (Я. Степового «Гопак», Ю. Щуровського «Козачок», О. Живцова «Лялькова полька»). Кожен із цих творів дає студентові можливість образно та доступно розповісти своїм вихованцям про музику, проілюструвати мовний текст власною інструментальною грою, досягаючи виразного відтворення художнього образу. Тобто, у практичній діяльності продовжують розвиватись відповідні компетенції майбутнього фахівця галузі музичного мистецтва, серед яких чільне місце посідає виконавство.

Щодо питання розвитку фортепіанної техніки, що включає всі необхідні вміння й навички, якими має володіти студент для досягнення художньо-змістовного та якісного відтворення музичних творів. Техніка є основою будь-якого мистецтва. Фортепіанне виконавство не є винятком. Для її розвитку варто залучатися до гри гам, вправ, арпеджіо, акордів, етюдів. У цьому аспекті не менш важливо орієнтувати студентів на розвиток техніки, що складається з таких алгоритмізованих завдань:

- виділіть труднощі;
- визначте характер труднощів;
- диференціюйте труднощі за їх типом (вид техніки – дрібна, акордова, октавна, пальцева, кистьова, «на скачки», «на переноси» тощо);

– сконструуйте рухи (виділіть напрямки, розвороти, «зломи», широту, угруповання, «точки розворотів» тощо);

– відпрацюйте технічну точність та легкість виконання;

– проконтролюйте ступінь технічної довершеності виконання, визначте неточності, їх причини та знайдіть можливості їх усунення.

«Виділення виконавської технічної складності необхідне для зосередження на ній уваги та фіксації її у свідомості як об'єкта відпрацювання» [2, с. 111–112].

Отже, роботу над гамами, вправами слід розглядати як невід'ємний компонент професійного розвитку майбутнього фахівця галузі музичного мистецтва, яка має бути цікавою й різноманітною, тоді вона буде успішною. Гармонічний стан ігрового апарата, досягнутий завдяки правильному добору технічних вправ, створює відчуття впевненості й комфорту. Виконання цього матеріалу потребує певних зусиль. У роботі за інструментом слід добирати такі дії, що не призведуть до м'язової напруги, а відбудеться повна свобода, упевненість, рішучість, і виконавець відчує задоволення від вільного володіння багатьма прийомами технічної гри. Це сприятиме формуванню виконавської культури майбутнього вчителя музики, його професійному становленню.

У відтворенні поліфонічної музики та творів великої форми студентів варто вміти не лише виконати будь-який фрагмент, епізод, а й охопити його цілісне звучання. Такий підхід викличе в учнів (під час проведення педагогічної практики) відповідні естетичні переживання, спонукатиме до активної творчої діяльності, сприятиме організації їхнього духовного світу. Із цією метою ми пропонуємо наступний алгоритм, представлений у вигляді завдань:

1. Дотримуйтесь єдиного темпового виконання.

2. Освоюйте ритмічні малюнки; грамотно їх відтворюйте, заздалегідь відпрацьовуйте всі деталі нотного тексту, щоб не зруйнувати цілісність

музичного тексту (подвійні ноти, стрибки, перехрещення рук, ламані октави тощо).

3. Досягайте виразне «звучання» пауз, що є важливим моментом мовчання.

4. Не зловживайте педаллю, щоб не втратити звукову палітру.

5. Прагніть передати всі тонкощі виконання (характер, тембр, темп, агогіку, динаміку, інтонаційні особливості, педалізацію, аплікатуру). У поліфонічних творах дотримуйтесь самостійності та рівноправності голосів, виразної артикуляції.

6. Умійте охопити слухом увесь звуковий простір, відчутти темброво-регістрову забарвленість головних тем.

7. Усвідомлюйте образну сферу твору, логіку її музичної побудови та безперервний розвиток.

8. Будьте здатним критично оцінити свій виступ.

Реалізація вищеперелічених виконавських завдань органічно ввійшли в освітній процес і підкреслили їх важливість у формуванні виконавської культури майбутнього вчителя музики під час оволодіння поліфонічними п'єсами та творами великої форми.

Не менш важливим у структурі виконавської діяльності є пошукові або частково пошукові методи, що слугують для опанування способів розв'язання проблем і становлять перехідний етап до дослідницьких методів. Останні можна набути під час підготовки до регіональних, усеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференцій, де забезпечується активна позиція здобувача ВО. Учасники освітнього процесу можуть добирати відповідну інформацію, звертатись до навчально-пізнавального матеріалу, літературних, наукових, фахових джерел, застосовувати нестандартні, оригінальні рішення й творчо їх розв'язувати (орієнтуватись на вивчення цілісної картини світу, де пріоритетом є світ культури, світ людини).

Слід зазначити, що під час роботи над доповіддю в здобувачів ВО формуються й розвиваються: уміння працювати зі спеціальною літературою; здатність аналізувати й узагальнювати фактичний матеріал; навички полемізувати та відстоювати власну точку зору; культура мовлення [5, с. 16].

Для написання доповіді існують два методи. Перший пов'язаний із тим, що дослідник спочатку опрацьовує відповідні літературні джерела, знайомиться з інформацією, готує тези свого виступу, редагує й відправляє до публікації у наукову збірку. Другий – передбачає скорочений вигляд доповіді для ознайомлення слухацької аудиторії (ураховується регламент виступу). Саме через це виникає необхідність розвивати та вдосконалювати культуру мовлення, ораторські здібності. Свій виступ доцільно супроводжувати презентацією (добирати відповідні слайди, фото зображення, відео фрагменти тощо). Такий полемічний характер не лише викличе інтерес у слухачів, посилить їхню увагу, а й мобілізує майбутнього фахівця на підвищення рівня своєї мовленнєвої культури.

Матеріалом для доповіді можуть бути інструментальні музичні п'єси, твори дитячого репертуару, творчий портрет композитора, особливості його стилю, непересічність фортепіанної музики в контексті сучасного мистецтва, стаття періодичного видання тощо. Якісна доповідь передбачає: логічне й послідовне викладення матеріалу, переконливість доказів, застосування правдивих фактів та наукової коректності, підбиття підсумків і перспективи подальших досліджень. Необхідною умовою успішної публічної доповіді є глибоке знання предмета дослідження, оригінальний стиль викладення, емоційне висловлювання змісту (за допомогою міміки, пози, жестів, рухів), уміння слухати й говорити, тобто належним чином подавати інформацію. Слухати означає напружувати орган слуху, цей процес передбачає концентрацію уваги. Говорити – виявляти ораторські здібності, уміння чітко й виразно промовляти, виголошувати інформацію, правильно будувати речення. Тільки той

оратор може досягти успіху й донести до аудиторії свою думку, який навчиться бездоганно володіти всією сукупністю різноманітних навичок публічної промови [6, с. 63-70].

Висновки. Отже, формування виконавської культури майбутнього вчителя музики будується на інтеграції багатьох компонентів та сприяє професійному зростанню фахівця.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в продовженні впровадження в освітній процес більш сучасних форм і методів формування виконавської культури майбутнього вчителя музики, оскільки саме від нього, його обізнаності, рівня культури, переконаності, залежить розвиток музичної культури взагалі та української зокрема.

Література

1. Бриліна В. Л., Ставінська Л. М. Вокальна професійна підготовка вчителя музики : метод. посіб. для викладачів та студентів вищих педагогічних і мистецьких закладів. Вінниця : Нова Книга, 2013. 96 с.
2. Крицький В. М. Музично-виконавська інтерпретація: педагогічні проблеми музично-виконавської підготовки : монографія. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2009. 158 с.
3. Кушка Я. С. Методика музичного виховання дітей : навч. посібник для вищих навчальних закладів культури і мистецтв I-II рівнів акредитації у 2-х частинах. Частина I. Видання друге, доопрацьоване. Вінниця : НОВА КНИГА, 2007. 216 с.
4. Олексюк О. М. Музична педагогіка : навч. посібник. Київ : КНУКіМ, 2006. 188 с.
5. Організація самостійної роботи студентів з вивчення курсу «Історія України» : метод. рек. для виклад. і студ. усіх спец. / уклад. С. І. Мешковая, В. І. Силантьєв ; за ред. В. І. Ніколаєнка. Харків : НТУ «ХП», 2007. 67 с.

6. Філоненко М. М. Психологія спілкування : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 224 с.

SPISOK DZHEREL

1. Brylina V. L., Stavins'ka L. M. (2013). Vokalna profesiyna pidhotovka vchytelya muzyky : metod. posib. dlya vykladachiv ta studentiv vyshchych pedahohichnykh i mystetskykh zakladiv [Vocal professional preparation of music master : method. posib. for teachers and students of higher pedagogical and artistic establishments]. Vinnytsya : Nova Knyha.

2. Krytskyy V. M. (2009). Muzychno-vykonavs'ka interpretatsiya: pedahohichni problemy muzychno-vykonavs'koyi pidhotovky : monohrafiya [Musically performance interpretation: pedagogical problems musically performance preparations : monograph]. Nizhyn : NDU im. M. Hoholya.

3. Kushka Ya. S. (2007). Metodyka muzychnoho vykhovannya ditey : navch. posibnyk dlya vyshchych navchal'nykh zakladiv kul'tury i mystetstv I-II rivniv akredytatsiyi u 2-kh chastynakh [Method of musical education of children : navch. a manual is for higher educational establishments of culture and arts of I-II of levels of accreditation in 2th parts. P. 1]. Vinnytsya : Nova Knyha.

4. Oleksyuk O. M. (2006). Muzychna pedahohika : navch. posibnyk [Musical pedagogics : navch. manual]. Kyiv : KNUKiM.

5. Meshkovaya S. I., Sylantyev V. I. (2007). Orhanizatsiya samostiynoyi roboty studentiv z vyvchennya kursu «Istoriya Ukrayiny» : metod. rek. dlya vyklad. i stud. usikh spets. [Organization of independent work of students from the study of course «History of Ukraine» : method. rek. for exposition. and stud. all special]. Kharkiv : NTU «KhPI».

6. Filonenko M. M. (2008). Psykholohiya spilkuvannya : pidruchnyk [Psychology of intercourse : textbook]. Kyiv : Tsentr uchbovoyi literatury.